

NİKEA'DAN YAYIMLANMAMIŞ BİR ERKEK BAŞI

Arş. Gör. Yaşar ARLI*

ÖZET

Nikea'dan ele geçtiği düşünölen, fakat mimari yapı kompleksi ve yontulma nedeni bilinmeyen portre başa, saç stili ve üslup özelliklerinden yola çıkılarak kimlik ve dönem önerisi getirilmiştir. Erkek başındaki hacimli ve kısa saç buklelerinin alın merkezinin yakınlarında çatal oluşturması ve bu çatalın hemen sağ kısmındaki kerpeten ağız şeklindeki saç perçemi ile yüzdeki idealize etkiler, Nikea eserinin, Iulius - Claudiuslar dönemine ait olduğu düşüncesini uyandıran stilistik özelliklerdir. Prima Porta tipindeki Augustus portreleriyle karşılaştırarak tarihlendirildiğinde portre baş, kendine has fizyonomik özellikleriyle de özel bir portre olarak nitelendirilmiştir. Bu çalışmada günümüze kadar yayımlanmamış erkek başının, Anadolu'nun Roma İmparatorluk dönemi portre sanatı literatürüne kazandırılması gayretiyle sırasıyla durum, tanım ve tarihlendirilmesi gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nikea, Erkek Baş, Iulius - Claudiuslar Dönemi.

AN UNPUBLISHED MALE HEAD FROM NIKEA

ABSTRACT

Based on hair style and style features, identity and period proposal has been brought forward to portrait head which is thought to be uncovered in Nikea but architectural building complex and reason of sculpturing is not known. Bifurcation created near the center of the forehead by voluminous and short hair tresses and hair forelock in form of pliers mouth just on the right of this bifurcation and idealized effects on face on male head are stylistic characteristics providing me to Nikea piece to Iulio - Claudian Period. The portrait head Which I dated by comparing with portraits of Augustus in Prima Porta Type has been characterised as a private portrait by its physiognomical features of itself. In my study, situation, definition and dating of the male head, which has not been published until today, have been carried out in order for the purpose of adding to literature of portrait art of Anatolian Roman Imperial Period.

Keywords: Nikea, Male Head, Iulio - Claudian Period.

* Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, yasararli@akdeniz.edu.tr

GİRİŞ

Anadolu Roma Çağı portre sanatı hakkından en kapsamlı yayınlar 1966¹ ve 1979² yıllarında J. İnan ve E. A. Rosenbaum'un kaleme aldıkları iki önemli çalışmadır. Oldukça uzun bir kronoloji ile geniş bir coğrafyayı kapsayan bu çalışmalar dışında tüm Anadolu'yu kapsayan detaylı bir çalışma söz konusu değildir. Bu kaynaklar dışında, portre başı tarihlendirecek olduğum dönem aralığında ise S. Erkoç'un 2012³ yılında tamamladığı "*Anadolu'da Iulius - Claudiuslar Dönemi Portre Sanatı*" adlı çalışma yer almaktadır. 2013'te de R. Özgan'ın yayımladığı "*Roma Portre Sanatı I4, II5*" ve sonrasında ise 2015 yılında kaleme aldığı "*Roma Portre Sanatı III6*" hem dili hem de arkeoloji bilimine kazandırdıkları yeni eserlerle oldukça kıymetlidir. R. Özgan'ın ortaya koyduğu bu üç kitapta her ne kadar Anadolu kökenli bazı eserlere yer verilmiş olursa da genel hatlarıyla Roma İmparatorluk dönemi portre sanatı anlatılmaktadır. Uzun yıllardır kapalı ve günümüzde de hala kapalı durumdaki İznik Müzesi'ndeki çalışma konum erkek başı, yukarıdaki değindiğim yayınların hiçbirinde yer almamıştır. Müzenin kapalı olması ya da araştırmacılar tarafından göz ardı edilmesi veya gerekli izinlerin alınamaması gibi nedenlerden dolayı arkeoloji bilimine kazandırılmamış bu eserin ele geçtiği yıl, kent (?) ve yapı bağlantısı da bilinmemektedir. Müze deposunda korunan bu eser, saç stili ve fizyonomik özelliklerinden yola çıkılarak kimlik ve dönem önerisi getirilmeye çalışılmış ve böylelikle portre literatürüne kazandırılmak istenmiştir.

Envanter Bilgileri

İznik Müzesi (Env. No. 2504) (Levha I).

Nikea.

B. Y 30 cm, B. G 20,5 cm.

Orta tanecikli beyaz mermer.

Iulius - Claudiuslar Dönemi.

Kaynakça: Yayımlanmamıştır.

DURUM

Baş, boynun başlangıcından itibaren kopuktur. Başın arka kısmı kırık ve eksiktir. Portre başta aşınma, zedelenme ve tahribat oldukça fazladır. Kulak uçlarında, kaşlarda, burun, dudaklar ve çenede küçük eksiklikler ve kopmalar mevcuttur. Yüzde renklenme ve kabuklanma söz konusudur.

¹ İnan ve Rosenbaum 1966.

² İnan ve Rosenbaum 1979.

³ Erkoç 2012.

⁴ Özgan 2013a.

⁵ Özgan 2013b.

⁶ Özgan 2015.

TANIM

Günümüze kadar oldukça kötü durumda koruna gelen baş, genç bir erkeğe ait olmalıdır. Saçlar başa yapışıktır. Alın gerisindeki kısa ve hacimli saç bukleleri yarım ay şeklindedir. Alın üzerindeki kısa saç buklelerinin uç kısmı ise orak görünümündedir. Alın doğru taranan kısa ve hacimli saç bukleleri alın merkezinin hemen sağ kısmında çatal oluşturmaktadır. Çatalın hemen sağ kısmında da karşılıklı birbirinin tekrarı şeklindeki saç buklelerinin oluşturduğu saç perçemi diğer bir ismiyle kerpeten ağzı yer almaktadır. Alın üzerindeki kısa saç bukleleri ile sınırlandırılan alın düz ve dardır. Kaşlar ince ve yay şeklindedir. Göz kapaklarının uç kısmı sivridir. Gözler açık ve badem şeklindedir. Üst göz kapağı, alttakine oranla daha etlidir. Alt göz kapağı, göz akıyla birleştirilmiştir. Göz bebeği ve irise yer verilmemiştir. Kulaklar, yüz anatomisine uygundur. Elmacık kemikleri belirgin, avurtlar ise hafif çöküktür. Burnun uç kısmı kırık olmasına rağmen burun, burun kökünden itibaren düzdür. Ağız küçük ve kapalıdır. Üst dudak alanı dardır. Dudaklar dolgundur. Çene yuvarlak ve yağlıdır. Portresi yapılan kişinin fizyonomik özellikleri idealize edilerek verilmiştir. Portrenin arka kısmı kırık ve eksik olduğundan başın arka kısmındaki saç buklelerinin düzenlenişi hakkında bilgi sahibi değildir. Portre baş, bir heykel ya da büste ait olmalıdır.

TARİHLENDİRME

Erkek başındaki saç stili, düz alın, yay şeklindeki kaşlar ve göz ve göz çevresindeki idealize etkiler Nikea portresinin Iulius - Claudiuslar döneminden olduğuna işaret etmektedir⁷. Augustus portrelerindeki alın üzerindeki kısa ve hacimli saç buklelerinin alın merkezinin hemen sol kısmında çatal oluşturmasıyla birlikte çatalında sağ kısmında kerpeten ağzıyla şekillendirilen saç stili⁸, Nikea başıyla yakın benzerlik içerisindedir. Erkek başını, Vatikan⁹ ve Palazzo dei Conservatori'ndeki¹⁰ korunan Prima Porta tipindeki Augustus portreleriyle de karşılaştırdığımızda bu görüşü doğrulamaktadır. Portre baştaki karakteristik özelliklerin idealize edilerek verilmesi ve saç stilinin, Augustus portreleriyle olan yakın benzerliğinin yanı sıra buklelerinin alın merkezinin hemen sağ kısmında çatal oluşturması, burun yapısı, küçük ağız, dar üst dudak alanı ve dolgun dudaklar portresi yapılan kişinin kendine has fizyonomik özellikleridir. Bu yüzdendir ki kendine has fizyonomik özellikleriyle de Nikea başı, Iulius - Claudiuslar (Augustus) dönemine tarihlenen özel bir portredir. Erkek başının tekil olması ve envanter bilgilerinin tam olarak bilinmemesi ve bölgeden sürekli bir veri akışının sağlandığı bilimsel kazı çalışmalarının da yok denecek kadar az olması ve ayrıca yine aynı bölgeden ele geçen eserlerle yan yana getirilerek el işçiliği ya da çevresindeki heykel atölyesine dair herhangi bir şey söylemek her ne kadar zor olsa da Merkez Roma'daki resmi portreler kadar başarılı bir işçiliğe sahip erkek başı, Prusa (Bursa) veya çevresinde Hellenistik dönemden itibaren köklü bir yontu işçiliği ve bilgisine sahip bulunduğu ihtimalini de güçlendirmektedir¹¹.

⁷ West 1933: 118, 119: lev. 29 res. 122; Doppelfeld 1966: 7-11: lev. 2, 3; Rose 1997: 188, 189: lev. 238 kat. 129.

⁸ Jucker 1981: 249: res. 12-15; Grimm 1989: 362: lev. 93 res. 2.

⁹ Boschung 1993: 38, 39: lev. 1 kat. 5.

¹⁰ Fittschen ve Zanker 1985: 3-6: lev. 4, 5, 6.

¹¹ İnan 1980: 144.

SONUÇ

Bu çalışmada günümüze kadar yayımlanmamış erkek başının, Anadolu'nun Roma İmparatorluk dönemi portre sanatı literatürüne kazandırılması gayretiyle sırasıyla durum, tanım ve tarihlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Nikea'dan ele geçtiği düşünülen, fakat mimari yapı kompleksi ve yontulma nedeni bilinmeyen portre başa, saç stili ve üslup özelliklerinden yola çıkılarak kimlik ve dönem önerisi getirilmiştir. Bilim dünyasına tanıtmak gayesiyle ele alınan erkek başındaki saç stili ve fizyonomik özelliklerin idealize edilerek verilmesi, Augustus portreleriyle karşılaştırılarak aynı döneme verilmiştir. Böylelikle de kendine has karakteristik özellikleriyle de sivil bir vatandaş temsil eden erkek başına, kimlik ve dönem önerisi getirilmiştir. Yapılan karşılaştırmalar ve değerlendirmeler sonucunda da Nikea başı, Iulius - Claudiuslar (Augustus) dönemine tarihlenen özel bir portre olarak yorumlanmıştır. Kopenhag¹² ve Centuripe¹³'deki gibi Prima Porta tipindeki Augustus portreleriyle de bu görüş desteklenmiştir.

KISALTMALAR

B. G Baş Genişliği

B. Y Baş Yüksekliği

Env. No. Envanter Numarası

Kat. Katalog

Lev. Levha

Res. Resim

KAYNAKÇA

- Boschung, D. 1993, *Die Bildnisse des Augustus*, Berlin: Gebr. Mann Verlag.
- Doppelfeld, O. 1966, Das Neuge Augustus-Porträt aus Glas im Kölner Museum, *Zwei Kaiserporträts aus Glas in Köln*, Ed: O. Doppelfeld ve J. Bracker, Berlin: Verlag Gebr. Mann, 7-11.
- Erkoç, S. 2012, *Anadolu'da Iulius-Claudiuslar Dönemi Portre Sanatı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ABD.
- Fittschen, K. ve Zanker, P. 1985, *Katalog der römischen Porträts in den Capitulinischen Museen und den anderen kommunalen Sammlungen der Stadt Rom: Band I-Text*, West Germany: Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.

¹² Gross 1959: 160, 161: lev. 8b.

¹³ Gross 1959: 160, 161: lev. 9a.

- Fittschen, K. ve Zanker, P. 1985, *Katalog der römischen Porträts in den Capitolinischen Museen und den anderen kommunalen Sammlungen der Stadt Rom: Band I-Tafeln*, West Germany: Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- Grimm, G. 1989, Die Porträts der Triumvirn C. Octavius, M. Antonius und M. Aemilius Lepidus: Überlegungen zur Entstehung und Abfolge der Bildnistypen des Kaiser Augustus, *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts Römische Abteilung Band 96*, 347-364.
- Gross, W. H. 1959, Zur Augustusstatue von Prima Porta, *Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen I. Philologisch-Historische Klasse Nr. 8*, 143-168 Lev. 1-12.
- İnan, J. 1980, Ein Männlicher Porträtkopf im Museum von Bursa, *EIKONES: Studien zum Griechischen und Römischen Bildnis: Hans Jucker zum Sechzigsten Geburtstag Gewidmet*, Ed: R. A. Stucky ve I. Jucker, Bern: Francke Verlag, 143-144 Lev. 48.
- İnan, J. ve Rosenbaum, E. 1966, *Roman and Early Byzantine Portrait Sculpture in Asia Minor*, Londra: The Oxford University Press.
- İnan, J. ve Rosenbaum, E. A. 1979, *Römische und Frühbyzantinische Porträtplastik aus der Türkei-Text*, West Germany: Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- İnan, J. ve Rosenbaum, E. A. 1979, *Römische und Frühbyzantinische Porträtplastik aus der Türkei-Tafeln*, West Germany: Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- Jucker, H. 1981, Iulius-Claudische Kaiser-und Prinzenporträts als ‘Palimpeste’, *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts Band 96*, 236-316.
- Özgan, R. 2013a, *Roma Portre Sanatı I*. İstanbul, Ege Yayınları.
- Özgan, R. 2013b, *Roma Portre Sanatı II*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Özgan, R. 2015, *Roma Portre Sanatı III*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Rose, C. B. 1997, *Dynastic Commemoration and Imperial Portraiture in the Julio-Cladian Period*, ABD: Cambridge University Press.
- West, R. 1933, *Römische Porträt-Plastik*, Münih, F. Bruckmann K. G.

Levha I

Levha I. Özel Portre/Iulius - Claudiuslar Dönemi (Fotoğraf: Y. ARLI, 2018).